

TA'LIMNING FORMAL, NOFORMAL VA INFORMAL TURLARINING BILIM OLISH JARAYONIDAGI O'ZIGA XOS AFZALLIKLARI

Annotatsiya. Ushbu maqola ta'limning formal, noformal va informal shakllarini tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, ularning asosiy xususiyatlari va farqlari yoritilgan. Formal ta'lim rasmiy muassasalarda o'qituvchi nazorati ostida qat'iy reja asosida tashkil etilib, rasmiy diplom yoki sertifikat bilan yakunlanadi. Noformal ta'lim esa kurslar, treninglar va seminarlar orqali qisqa muddatda amaliy bilimlarni o'zlashtirishga xizmat qiladi. Informal ta'lim esa kundalik hayot jarayonida, tabiiy ravishda shakllanadi va insonning shaxsiy rivojlanishi bilan bog'liqdir.

Maqola ta'limning har bir shaklining afzalliklari va cheklovlarini chuqur tahlil qilib, ularning samaradorligi insonning maqsadlari va ehtiyojlariga bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarga qaysi ta'lim turini tanlashda asos bo'lib, ularning turli sohalaridagi rivojlanishiga ko'maklashadi.

Kalit so'zlar: Formal ta'lim, noformal ta'lim, informal ta'lim, o'qitish samaradorligi, kasbiy rivojlanish, rasmiy ta'lim, pedagogik ko'nikmalar.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу формальных, неформальных и неофициальных форм обучения, выделены их основные особенности и различия. Формальное образование организуется в официальных учреждениях под руководством преподавателя по строгому плану и заканчивается выдачей официального диплома или сертификата. А неформальное образование служит для получения практических знаний за короткий период времени посредством курсов, тренингов и семинаров. Неформальное образование формируется естественным путем в ходе повседневной жизни и связано с личностным развитием человека.

В статье глубоко анализируются преимущества и ограничения каждой формы обучения и показано, что их эффективность зависит от целей и потребностей человека. Такой подход является основой выбора студентами вида обучения и помогает им развиваться в различных сферах.

Ключевые слова: Формальное образование, неформальное образование, информальное образование, эффективность преподавания, профессиональное развитие, формальное образование, педагогическое мастерство.

Abstract. This article is devoted to the analysis of formal, informal and informal forms of education, their main features and differences are highlighted. Formal education is organized in official institutions under the supervision of a teacher based on a strict plan and ends with an official diploma or certificate. And informal education serves to acquire practical knowledge in a short period of time through courses, trainings and seminars. Informal education is formed naturally in the course of everyday life and is related to the personal development of a person.

The article deeply analyzes the advantages and limitations of each form of education and shows that their effectiveness depends on the goals and needs of the person. This approach is the basis for students to choose the type of education and helps them to develop in various fields.

Key words: Formal education, non-formal education, informal education, teaching effectiveness, professional development, formal education, pedagogical skills.

Formal ta'lim – bu belgilangan ma'lum bir qoidalarga asoslangan, maqsadli va aniq rejalashtirilgan o'quv jarayoni hisoblanadi. Ushbu ta'lim shakli davlat tomonidan tasdiqlangan o'quv dasturlariga asoslanib amalga oshiriladi va maxsus ta'lim muassasalarida tashkil etiladi.

O'quv jarayoni o'qituvchi rahbarligida olib borilib, qat'iy belgilangan vaqt davomida amalga oshiriladi.

Formal ta'lim asosan maktab, kollej, universitet kabi bosqichlarda amalga oshiriladi va ilmiy-texnikaviy, madaniy yoki kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishni maqsad qiladi. Bu ta'lim turi davlat tomonidan belgilangan standartlar va me'yorlarga mos keladigan dasturlar asosida tashkil etiladi. Unda qat'iy belgilangan qoidalar amal qiladi. Formal ta'lim aniq muddatlarga ega bo'lib, o'quv yiliga yoki semestrlarga bo'lingan holda amalga oshiriladi[1-3].

Formal ta'limning afzalliklari:

- O'quv jarayoni oldindan ishlab chiqilgan reja va belgilangan qoidalarga asoslangan holda olib boriladi, bu esa ta'lim sifatini kafolatlaydi.
- Ta'limni muvaffaqiyatli yakunlagan shaxsga bilim darajasini tasdiqlovchi diplom yoki sertifikat beriladi, bu esa ish topishda yoki ilmiy faoliyatni davom ettirishda yordam beradi.
- Tajribali o'qituvchilar tomonidan o'rgatiladi, bu ta'lim jarayonining sifatini oshiradi.
- Natijalarni baholash tizimi orqali o'quvchilarning bilim darajasi aniqlanadi va mukammallashtirishga yo'naltiriladi.

Formal ta'limning kamchiliklari:

- Belgilangan qat'iy jadval va dasturlar shaxsiy ehtiyojlarni hisobga olishga imkon bermaydi.
- Ko'pincha standartlarga moslashish talab qilinadi, bu ijodiy yondashuvni chegaralashi mumkin.
- Baholash va natijalar uchun yuqori talablar o'quvchilarda bosim va ruhiy yukni oshirishi mumkin.
- Teoretik bilimlarga ustuvorlik berilishi ba'zida real hayotda zarur bo'lgan ko'nikmalarning shakllanishini cheklashi mumkin[4].

Noformal ta'lim – bu rasmiy ta'lim tizimidan tashqarida, maxsus tashkil etilgan mashg'ulotlar, treninglar, kurslar yoki seminarlar orqali o'tkaziladigan o'quv jarayonidir. Ushbu ta'lim shakli qat'iy dasturlar va rasmiy sertifikatlar bog'liq bo'lmaydi, lekin ma'lum bir mavzu yoki ko'nikma bo'yicha aniq natijalarga erishishni maqsad qiladi. U odatda shaxsiy ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan bo'lib, hayot davomida o'zini rivojlantirish imkonini beradi.

Mazkur ta'lim turi kasbiy malakalarni oshirish, yangi bilimlarni egallash yoki shaxsiy rivojlanishga xizmat qilishi bilan ajralib turadi.

Noformal ta'lim bugungi kunda keng tarqalgan ta'lim shakllaridan biriga aylangan. Uning eng katta afzalligi – o'quvchilarga o'z ehtiyojlariga mos ravishda bilim olish imkoniyatini taqdim etishidir. Shu bilan birga, uning qisqa muddatli va amaliy yondashuvi ko'plab insonlar uchun yangi kasb o'rganish yoki mavjud bilimlarni kengaytirish uchun juda qulay hisoblanadi.

Noformal ta'lim, ayniqsa, o'z kasbiy faoliyatida yangi ko'nikmalarni o'zlashtirishni istagan yoki shaxsiy rivojlanish maqsadida ta'lim olishni xohlagan kishilar uchun samarali va tezkor vositadir[5-6].

Noformal ta'limning afzalliklari:

- Noformal ta'lim individual ehtiyojlarga moslashishi va turli mavzularni qisqa muddatlarda o'rgatishi mumkin.
- Bu ta'lim shakli ko'pincha amaliy mashg'ulotlarga e'tibor qaratib, o'quvchilarga hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish imkonini beradi.
- Darslar odatda qisqa muddatli bo'lib, ishtirokchilarga o'zlari uchun qulay vaqt va joyda o'qish imkonini beradi.
- Ta'lim olish uchun ko'pincha oldindan malaka yoki maxsus sertifikat talab qilinmaydi.

Noformal ta'limning kamchiliklari:

- Noformal ta'lim rasmiy hujjatlar bilan tasdiqlanmaganligi sababli, uning natijalari har doim tan olinavermaydi.
- Noformal ta'lim kurslari sifati va mazmuni o'qituvchi yoki tashkilotchiga bog'liq bo'lib, ba'zida past darajada bo'lishi mumkin.

- Rasmiy dasturlar yoʻqligi tufayli oʻquv jarayonining maqsadga muvofiqligi kafolatlanmaydi.

- Ayrim kurslar yoki treninglar faqat maʼlum soha yoki hududda foydali boʻlishi mumkin[7].

Informal taʼlim – bu odamning hayot davomida, tabiiy ravishda oʻz-oʻzidan yuzaga keladigan bilim olish jarayonidir. Bu taʼlim shakli maxsus rejalashtirilmagan va rasmiy taʼlim tizimidan tashqarida amalga oshadi. Kundalik hayotdagi tajribalar, oila aʼzolari bilan muloqot, ishda oʻrganilgan malakalar yoki shunchaki atrof-muhitdan kuzatuv qilish orqali oʻzlashtiriladigan bilimlar informal taʼlimning asosiy qismi hisoblanadi.

Ushbu taʼlim turi shaxsning qiziqishlari va ehtiyojlariga moslashgan holda sodir boʻladi. Masalan, yangi texnologiyalardan foydalanishni mustaqil ravishda oʻrganish, doʻstlar bilan bilim almashish yoki ommaviy axborot vositalaridan foydalangan holda maʼlumot olish informal taʼlimning oddiy koʻrinishlaridir. Bunda oʻquv jarayoni qatʼiy qoidalarga boʻysunmaydi va insonning kundalik faoliyati bilan birgalikda sodir boʻladi[8-9].

Informal taʼlimning afzalliklari:

- Taʼlim olish jarayoni qatʼiy vaqt yoki joy bilan cheklanmaydi.
- Odatda hech qanday moliyaviy xarajatni talab qilmaydi.
- Kundalik faoliyat orqali amaliy tajriba va foydali bilimlar egallanadi.
- Ushbu taʼlim turi butun hayot davomida sodir boʻladi.

Noformal taʼlimning kamchiliklari:

- Taʼlim jarayoni rejalashtirilmagan boʻlgani uchun, bilimlar izchil boʻlmasligi mumkin.
- Informal taʼlim natijalarini tasdiqlovchi sertifikat yoki diplom olinmaydi.
- Olingan bilimlarning aniqligi va toʻgʻriligi har doim ham ishonchli emas.
- Ayrim bilimlarni oʻzlashtirish uchun rasmiy oʻquv dasturlari talab qilinadi.

Qaysi biri samaraliroq hisoblanadi?

Formal taʼlim mutaxassislikka ega boʻlishni maqsad qilgan shaxslar uchun eng samarali tanlov hisoblanadi. U professional tizimlarda tan olinadigan rasmiy sertifikat va diplomlarni taqdim etadi. Shu sababli, kasbiy va ilmiy faoliyat uchun formal taʼlim afzal.

Noformal taʼlim tezkor koʻnikmalarni oʻzlashtirish yoki qisqa muddatli malaka oshirishni istaganlar uchun samaralidir. Kurslar, seminarlar yoki treninglar kabi shakllar qisqa vaqt ichida muhim amaliy bilimlarni beradi, bu esa ishda va kundalik hayotda qoʻllanilishi mumkin.

Informal taʼlim mustaqil oʻrganish va kreativ fikrlashni rivojlantirishni maqsad qilganlar uchun samarali. U shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy koʻnikmalar va hayotiy tajribalarni shakllantirishga yordam beradi. Ushbu taʼlim shakli oʻzini oʻzi rivojlantirish jarayoniga yoʻnaltirilgan[10].

Xulosa qilib aytganda har bir taʼlim shakli, oʻquvchilarning maqsadlariga va ehtiyojlariga qarab samarali boʻlishi mumkin. **Formal taʼlim** rasmiy malakali mutaxassislar va yuqori malakali kasb egalari tayyorlash uchun eng samarali yondashuvdir. U oʻquvchilarga keng qamrovli bilim va koʻnikmalarni rasmiy hujjat bilan taqdim etadi, bu esa professional faoliyatni davom ettirishda va tan olishda yordam beradi. **Noformal taʼlim** esa qisqa muddat ichida zarur amaliy koʻnikmalarni egallashni xohlaganlar uchun yaxshiroq. Bunday taʼlim shakli ish joylarida tezkor adaptatsiya va malaka oshirish imkoniyatini beradi. **Informal taʼlim** esa, oʻz-oʻzini rivojlantirishga va shaxsiy yondashuvlarga asoslanadi. Ushbu taʼlim turi ijtimoiy va kreativ koʻnikmalarni rivojlantirishda, shuningdek, hayotiy tajriba orttirishda samarali boʻladi.

Umuman olganda, qaysi taʼlim shaklini tanlash, oʻquvchining shaxsiy maqsadlari va kelajakdagi faoliyatiga qarab belgilanadi. Har bir shakl oʻziga xos imkoniyatlar taqdim etib, turli ehtiyojlarga javob beradi. Formal taʼlim professional bilimlarni berishda afzal boʻlsa, noformal va informal taʼlim qisqa va oʻzgaruvchan ehtiyojlarga javob beradi. Shunday qilib, har bir taʼlim turi oʻz oʻrnida samarali boʻlishi mumkin, ammo ularning samaradorligi oʻquvchilarning ehtiyojlariga va maqsadlariga bogʻliqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fayziyeva, D.M. Sayfurov, R.K. Atamuratov va boshqalar. Informatika va axborot

texnologiyalari. Darslik M. R. – Toshkent. - 2021. – 19-23 b.

2. Boltayev B.J.va boshqalar. Informatika -T.: «O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2017. - 88 b.

3. Гаврилов М.В., В.А.Климов Информатика и информационные технологии :учебник для вузов — Москва: Издательство Юрайт, 2023. - 355 с.

4. Куль Т.П., Информационные технологии и основы вычислительной техники / — Москва, -2023. - 264 с.

5. Бахронов Б. И. У., Б. Б. Холмуродов. У. Изучение спектра одной 3×3 -операторной матрицы с дискретным параметром //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-2 (77). – С. 31-34.

6. Бахронов Б. И. У., Мансуров Т. З. У. Вычисление существенного спектра обобщенной модели Фридрихса в системе MAPLE //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-2 (77). – С. 35-38.

7. Мансуров Т. З. У. Классификация видов самостоятельных работ учащихся на уроках математики по дидактическому признаку //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 6. – С. 1078-1084.

8. Мансуров Т. З. У. Психолого-дидактические условия развития речемыслительной деятельности учащихся в процессе обучения математике //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 6. – С. 1109-1115.

9. Мансуров Т. З. У. Самостоятельная работа на уроках математики это средство творческого развития учащихся //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 6. – С. 1116-1121.

10. Мансуров, Т. З. У. (2022). Целесообразные уровни самостоятельности. Science and Education, 3(6), 1129–1135.